

1ste vergadering

Dinsdag 15 september 2009

Aanvang 15.00 uur

Voorzitter: Verbeet

Tegenwoordig zijn 134 leden, te weten:

Agema, Algra, Anker, Aptroot, Arib, Atsma, Azough, Bashir, Van Beek, Besselink, Bilder, Blanksma-van den Heuvel, Blok, Blom, Van Bochove, Boelhouwer, Van Bommel, Bosma, Bouchibti, Bouwmeester, Van der Burg, Çörüz, Cramer, Van Dam, Depla, Dezentjé Hamming-Bluemink, Dibi, Jan Jacob van Dijk, Jasper van Dijk, Van Dijken, Dijsselbloem, Eijsink, Elias, Ferrier, Fritsma, Van Geel, Van Gent, Gerkens, Van Gerven, Graus, Griffith, Van Haersma Buma, Halsema, Van der Ham, Hamer, Haverkamp, Heerts, Heijnen, Van Heugten, Van Hijum, Ten Hoopen, Irrgang, Jacobi, Jager, Jansen, Joldersma, Jonker, Kalma, Kant, Karabulut, Knops, Koopmans, Koppejan, Koşer Kaya, Kraneveldt-van der Veen, De Krom, Kuiken, Langkamp, Leerdam, Van Leeuwen, Leijten, Lempens, Linhard, Luijben, Mastwijk, Meeuwis, Van Miltenburg, De Mos, Neppéus, De Nerée tot Babberich, Nicolai, Omtzigt, Ormel, Ortega-Martijn, Pechtold, Peters, Polderman, Poppe, Van Raak, Remkes, Roefs, Roemer, De Roon, De Roos-Conssemulder, De Rouwe, Rutte, Samsom, Sap, Schinkelshoek, Schippers, Schreijer-Pierik, Slob, Smeets, Smilde, Smits, Snijder-Hazelhoff, Spekman, Spies, Van der Staaij, Sterk, Teeven, Thieme, Van Toorenburg, Uitslag, Ulenbelt, Van der Veen, Van Velzen, Vendrik, Verbeet, Vermeij, Vietsch, Van der Vlies, Voordewind, Vos, Jan de Vries, Van Vroonhoven-Kok, Waalkens, Weekers, Wiegman-van Meppelen Scheppink, Wilders, Willemsse-van der Ploeg, De Wit, Wolbert en Zijlstra,

en de heer Bos, viceminister-president, minister van Financiën.

Aan de orde is **de aanbidding van de begroting voor het jaar 2010**.

De **voorzitter**: Ik open de vergadering van dinsdag 15 september 2009. Aan de orde is de aanbidding van de begroting voor het jaar 2010.

Het woord is aan de minister van Financiën.

Minister **Bos**: Voorzitter. Vandaag is het 15 september 2009. Dat is – die rekensom kunnen wij allemaal maken – exact één jaar na 15 september 2008. Dat is op de dag af één jaar nadat een bank die niet kon omvallen, Lehman

Brothers in de Verenigde Staten van Amerika, toch bleek te kunnen omvallen. Tussen die vijftiende september en deze vijftiende september is de wereldeconomie in een achtbaan van onvoorspelde en onvoorspelbare heftigheid terechtgekomen. Niet alleen raakten overal ter wereld banken en verzekeraars door eigen roekeloos gedrag in grote problemen, dat gold helaas ook voor vele ondernemingen en bedrijven die part noch deel hadden aan het ontstaan van deze crisis. Niet alleen kwamen er overal ter wereld duizenden bankiers en financiële wonderkinderen op straat, dat gold helaas ook voor gezinnen die hun hypotheek niet meer konden betalen, werknemers die hun baan kwijtraakten en ondernemers die hun persoonlijke, geïnvesteerde vermogen als sneeuw voor de zon zagen verdwijnen. Niet slechts talloze individuele dromen, plannen en ambities van vele hardwerkende mensen vielen aan gruzelementen, maar vooral die ene, grote, naïeve kapitalistische droom viel aan gruzelementen, waarin markten het als vanzelf altijd goed doen, waarin overheden niets te bieden hebben en waarin geld vooral moet rollen, het maakt niet uit hoe veel, het maakt niet uit waar naartoe.

Velen van ons zullen ooit onze kinderen en kleinkinderen vertellen dat wij tussen 2007 en 2010 unieke tijden en gebeurtenissen meemaakten die wij nog nooit hadden meegemaakt en die wij daarna ook nooit meer meemaakten. Ik hoop dat wij dat laatste vooral kunnen zeggen, omdat wij dan kunnen laten zien dat deze generatie politici lessen trok uit de crisis, zich voornam om dit nooit meer te laten gebeuren en de rug ook rechthield toen de druk verflauwde, het grote geld weer ging lonken en de neiging om terug te vallen in oude praktijken weer toenam.

Dat wij in staat zijn om lessen te leren uit een crisis hebben wij overigens ook al bewezen. Immers, hoe anders hebben regeringen in de hele wereld op deze crisis gereageerd dan op de crisis in de jaren dertig van de vorige eeuw? Toen verergerde het overheidsoptreden de crisis. Toen werd er tijdens de crisisjaren bezuinigd. Toen betekende werkloosheid bijna meteen armoede. Toen werkten regeringen nauwelijks met elkaar samen. Maar nu stimuleren overheden de economie om sneller uit de crisis te geraken. Nu hebben wij goede stelsels van sociale zekerheid, zodat werklozen niet tot de bedelstaf zijn veroordeeld. Nu werken regeringen overal ter wereld met elkaar samen. Het gevolg daarvan is dat wij, als wij vandaag de dag lezen en horen over voorzichtige tekenen van herstel, ons moeten bedenken

De heer Bos, minister van Financiën

© M. Sablerolle – Gouda

dat dit komt doordat de financiële sector, die overheids-optreden meer dan wie dan ook leek te verafschuwen, door diezelfde overheid is gered, en dat de politiek overal ter wereld deed waarvoor zij zo ongeveer is opgericht: het algemeen belang vooropstellen, markten corrigeren en kwetsbare mensen beschermen.

Zo ook in Nederland. Wij nationaliseerden banken. Wij kwamen op voor spaarders. Wij garandeerden spaartegoeden. Wij houden werkloosheidsuitkeringen op peil ondanks de toenemende werkloosheid. Wij bezuinigen niet ondanks teruglopende belastinginkomsten. Wij besteden miljarden extra aan het bestrijden van jeugdwerkloosheid, het bouwen en renoveren van scholen, woningen en verpleeghuizen, het investeren in duurzame energie en het verlagen van belasting- en regeldruk. Het resultaat daarvan is dat mensen hun koopkracht redelijk op peil kunnen houden, dat wij een nog grotere stijging van de werkloosheid weten te voorkomen en dat bedrijven in staat worden gesteld om zo snel als enigszins mogelijk weer aan te haken bij de groei van de economie.

Overal ter wereld hebben regeringen dus geleerd van vorige crises en worden die lessen nu toegepast. Wie echter terugkijkt op die andere grote crises in de wereldgeschiedenis kan nog veel meer leren. Dat is bijvoorbeeld dat in tijden van crisis de werkloosheid in twee, drie jaar tijd enorm kan stijgen, en dat het helaas zo is dat het veel langer gaat duren voordat die werkloosheid weer omlaag komt, zelfs als de economie na de crisis net zo hard groeit als voor de crisis. Dat is bijvoorbeeld ook dat in tijden van crisis de situatie in de schatkist in twee, drie jaar tijd met 40 mld. à 50 mld. kan omslaan van een jaarlijks overschot naar een jaarlijks tekort, en dat het helaas zo is dat het veel langer gaat duren voordat dat tekort weer omslaat in een overschot, zelfs als de economie na de crisis net zo hard groeit als voor de crisis.

De harde waarheid is dat ook Nederland aan het eind van deze crisis armer zal zijn dan voor de crisis en dat ook wij, net zoals dat in elke huiskamer in Nederland geldt, de tering naar de nering zullen moeten zetten als er minder wordt verdiend.

In de Miljoenennota van dit jaar besteden wij daarom niet alleen aandacht aan de vraag hoe wij met elkaar op

een solidaire manier de crisis doorkomen, maar ook aan de vragen hoe Nederland er na de crisis uitziet, welke uitdagingen er dan op ons liggen te wachten en hoe wij draagvlak creëren voor de moeilijke keuzes en de pijnlijke gevolgen die dan aan de orde zullen zijn.

Want moeilijk zal het zijn. Een van de redenen waarom de gevolgen van de crisis voor heel veel mensen tot nu toe beperkt zijn gebleven, is gelegen in het feit dat de klappen zijn opgevangen door de schatkist. De extra investeringen, de extra werkloosheidsuitkeringen, het niet bezuinigen ondanks de teruglopende belastinginkomsten, voor veel mensen was en is dat goed nieuws, maar niet voor de schatkist. De rekening die nu wordt opgebouwd en die terecht wordt opgebouwd, zal op enig moment wel betaald moeten worden. Alles afwentelen op mensen die nu werken of nu gepensioneerd zijn, zou niet eerlijk zijn, maar alles doorschuiven naar onze kinderen en kleinkinderen evenmin.

De vraag wie de rekening dan wel betaalt, zal nog vele jaren centraal staan in het Nederlands politieke debat. Het is daarbij onontkoombaar om van iedereen een bijdrage te vragen. Wij realiseren ons meer dan wie ook dat wij dat alleen kunnen en mogen vragen als wij laten zien dat wij tegelijkertijd de praktijken in de financiële sector die tot deze crisis hebben geleid, aanpakken en beëindigen. In dat licht is het zonder meer prettig dat Nederland inmiddels internationaal koploper is bij het aanpakken van bonussen en excessieve beloningen, maar een reden tot tevredenheid en rustig achterover zitten, is het niet. Daarvoor zien wij helaas in te veel landen in de financiële sector alle trekken van het oude, failliete, op ongebreidelde hebzucht gebaseerde systeem terugkomen. Die tijd, mevrouw de voorzitter, komt wat ons betreft nooit meer terug.

Voor het komende jaar, als iedereen in zijn of haar koopkracht iets van de crisis gaat voelen, is het ons gelukt om de sterkste schouders de zwaarste lasten te laten dragen. Dat zal ook de komende jaren ons uitgangspunt blijven. Bij het verder vooruitkijken, zullen er echter veel grotere vragen gaan spelen. Wij hebben er daarbij bewust voor gekozen om het crisisjaar 2010 te gebruiken voor een breed maatschappelijk en politiek debat over de keuzes die dan aan de orde zijn, omdat wij het belangrijk vinden dat die keuzes niet slechts hier in Den Haag gemaakt worden, maar mee gemaakt worden door zo veel mogelijk mensen in het land. Al die mensen weten dat de rekening ergens een keer betaald moet worden en iedereen begrijpt dat wij de komende jaren zuiniger aan moeten doen. Allemaal zijn wij onverminderd ambitieus bij het streven naar de duurzaamste economie, het beste onderwijs, de innovatiefste ondernemers, de veiligste buurt, excellente zorg en ga zo maar door.

Meer dan ooit zal het de komende jaren dus gaan om zeer fundamentele keuzes. Niet hoe je alles een klein beetje minder doet zonder die echte keuzes te maken, hoe je even 20% minder wegen bouwt of 20% minder jachtvliegtuigen koopt of hoe je voor 20% een begroting kort, een subsidie vermindert of een uitkering verlaagt, hoe je overal en nergens ditjes en datjes bij elkaar harkt en sprokkelt. Ik zou haast zeggen: dat kan iedereen.

Nee, deze crisis en vooral deze uitdaging biedt de mogelijkheid om echt fundamenteel te heroverwegen waar de overheid zich wel en niet mee bezig moet houden. Of elke belastingeuro even goed wordt besteed. Of een fundamenteel andere organisatie van beleid,

Voorzitter

overheid en markt geen zicht biedt op een veel effectievere en doelmatigere overheid. Dan gaat het dus allang niet meer om een kaasschaaf hier en een kaasschaaf daar. Dan gaat het bijvoorbeeld over de miljarden die rondgaan op de woningmarkt zonder dat duidelijk is welk effect ze hebben; over de vraag hoe zinvol het is om vredesoperaties, ontwikkelingssamenwerking en internationaal klimaatbeleid zo streng gescheiden te behandelen; over de vraag of wij werkelijk soms wel acht bestuurslagen en zestien departementen in dit land nodig hebben die zich ergens mee bemoeien of dat het misschien ook wel met wat minder kan. De crisis biedt kortom ook kansen voor herontwerp, kansen om in beweging te brengen wat veel te lang vastgeroest zat, kansen om met minder middelen Nederland in 2020 nog steeds slimmer, socialer, schoner, solide en solidair te doen zijn.

Mevrouw de voorzitter. Bij dit alles moeten wij ons goed realiseren dat de financiële crisis maar een van de crises is die de wereld op dit moment teisteren en in een aantal opzichten ook niet de ergste. Van een beurscrisis – ook dat is een les uit het verleden – weten wij ten minste één ding zeker: het houdt een keer op, er wordt een keer een bodem geraakt en daarna ga je weer omhoog. Voor de klimaatcrisis en de wereldvoedselcrisis is dat helaas niet het geval. Daar geldt: hoe langer het duurt, hoe erger het wordt. Ook het verschil in daadkracht en actiebereidheid is schrijnend voor wie vergelijkt hoe de internationale gemeenschap is opgetreden toen de beurscrisis begon en hoe lang het duurt voordat wij met elkaar een vuist weten te maken in het kader van de klimaat- en de wereldvoedselcrisis. Wij zijn het dan ook aan onszelf en vele anderen verplicht om ons ook op het internationale toneel onverminderd ambitieus te tonen, om onze verantwoordelijkheid te nemen, om ons in te spannen voor een succesvolle klimaatconferentie in Kopenhagen en voor een snelle afronding van de Doha-wereldhandelsbesprekingen. Daarbij dienen wij ons tegelijkertijd te bedenken dat hoe sneller wij onze eigen economie weer op orde hebben, hoe sneller wij hier de werkloosheid weer omlaag hebben, hoe sneller wij hier de schatkist weer gevuld hebben, hoe sneller wij ook in staat zullen zijn om bij het oplossen van al die andere grote wereldproblemen voortvarend onze bijdrage te leveren.

Voorzitter. Dat is geen gemakkelijk perspectief, maar wel een uitdagende gedachte. Ik zie ernaar uit om dat debat hier de komende jaren met u allen te hebben. Maar ik bied u eerst, daartoe gemachtigd door de Koningin, in alle nederigheid de ontwerpbegroting voor het komend jaar aan.

(geroffel op de bankjes)

De **voorzitter**: Ik dank de minister van Financiën voor het aanbieden van de begroting voor het jaar 2010.

Regeling van werkzaamheden

De **voorzitter**: Ik stel voor, de algemene politieke beschouwingen morgen en overmorgen te houden. Op woensdag 16 september begint de Kamer om 10.15 uur in de gebruikelijke begrotingsvolgorde. Deze termijn zal naar verwachting vóór de avondpauze kunnen worden afgerond. Donderdag 17 september om 10.15 uur zal de

minister-president antwoorden. Daarna is er een tweede termijn voor de indiening van moties en een nadere inbreng.

Ik stel voor, de volgende spreektijden te hanteren: CDA en PvdA 35 minuten, SP en VVD 30 minuten, PVV, GroenLinks en ChristenUnie 20 minuten, D66, PvdD en SGP 15 minuten en mevrouw Verdonk 5 minuten.

Ik stel voor, als commissies bedoeld in artikel 32, tweede lid, en 37, eerste lid, van het Reglement van Orde aan te wijzen:

- de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten;
- de commissie voor de Werkwijze;
- de commissie voor de Verzoekschriften en de Burgerinitiatieven;
- de commissie voor het onderzoek van de Geloofsbriefven.

Ik stel voor, de Miljoenennota, de Najaarsnota en de Voorjaarsnota in handen te stellen van de vaste commissie voor Financiën. Voorts stel ik voor, de voorstellen van begrotingswetten, alsmede de ontwerp-slotwetten met de rapporten bij de rekening van de Algemene Rekenkamer en de suppletore begrotingsvoorstellen naar aanleiding van de Voorjaarsnota en de Najaarsnota in handen van de desbetreffende vaste commissies te stellen.

Ik stel voor, dat:

- de begrotingshoofdstukken I, IIA, IIB en III en de begrotingen van het gemeentefonds en het provinciefonds in handen worden gesteld van de vaste commissie voor Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties;
- de begroting van het Infrastructuurfonds in handen wordt gesteld van de vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat;
- de begroting van het Diergezondheidsfonds in handen wordt gesteld van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit;
- de begroting van het Spaarfonds AOW in handen wordt gesteld van de vaste commissie voor Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- de begroting van het Fonds Economische Structuurversterking in handen wordt gesteld van de vaste commissie voor Economische Zaken;
- de begroting van het BTW-compensatiefonds in handen wordt gesteld van de vaste commissie voor Financiën.

Ik stel voor, dat de vaste commissies, in afwijking van artikel 32 van het Reglement van Orde, omtrent de in hun handen gestelde voorstellen van begrotingswetten bij wijze van voorbereidend onderzoek, naast het eventuele overleg met de regering in het kader van de procedure voor het begrotingsonderzoek, kunnen volstaan met het uitbrengen van een verslag, houdende een lijst van vragen.

Voor wat betreft de plenaire behandeling van de begrotingen stel ik voor, de spreektijden voor de begrotingsbehandelingen, inclusief de algemene financiële beschouwingen, vast te stellen op 410 minuten voor de CDA-fractie, 360 minuten voor de PvdA-fractie, 310 minuten voor de SP-fractie, 300 minuten voor de VVD-fractie, 190 minuten voor de PVV-fractie, 180